Integraal Overzicht Financiën Gemeenten 2023

Dit document beoogt een overzicht te geven van de financiën van gemeenten aan de hand van een aantal aspecten. De Minister van BZK wil hiermee de Kamers jaarlijks informeren over de gemeentelijke financiën. Door onderzoek naar verschillende aspecten in dit overzicht te bundelen, wordt een integraal beeld gegeven. Dit integraal overzicht beslaat de jaarrekeningen 2018 tot en met 2022, en de begroting van 2023.

Allereerst wordt de financiële positie van gemeenten behandeld aan de hand van een set kengetallen op basis van de jaarrekeningresultaten van 2018 tot en met 2022.

Aansluitend behandelt dit document de verschillende inkomstenbronnen van gemeenten, met daarin oog voor de verschillende soorten uitkeringen die gemeenten vanuit het Rijk ontvangen. Verder worden ontwikkelingen op het gebied van netto lasten van gemeenten geduid.

Tenslotte geeft dit document overzicht van het oordeel van accountants over de gemeentelijke jaarstukken over 2022, op het gebied van getrouwheid en rechtmatigheid.

Financiële positie

Tabel 1. Kengetallen financiële positie[1][2]

	2018	2019	2020	2021*	2022**
Exploitatiesaldo (€ mln.)	-197	-739	4.585	1.764	3.758
Eigen vermogen (€ mln.)	30.273	29.471	34.081	35.713	39.643
Materiële en immateriële vaste activa (€ mln.)	62.713	64.416	66.267	68.528	71.328
Solvabiliteit (%)	34%	33%	37%	37%	40%
Netto schuldquote, gecorrigeerd voor doorgeleende gelden (%)	52%	55%	42%	43%	41%
Exploitatieruimte (%)	0%	-1%	7%	3%	5%
Aantal gemeenten met 3 jaar op rij negatief resultaat	56 (15%)	85 (24%)	70 (20%)	31 (9%)	5 (1%)
Grondexploitatie (afgezet tegen totale baten)	10%	9%	7%	6%	5%
EMU saldo (€ mln.)	-1.305	-1.707	-968	494	571
Stijging OZB-tarief, gecorrigeerd voor waardeontwikkeling (%)	1,5%	3,2%	4,9%	4,7%	3,6%
Netto investeringsquote (%)	1,4%	0,8%	0,8%	0,9%	0,8%

Sinds 2020 boeken gemeenten een gezamenlijk exploitatieoverschot (hierbij worden resultaten van alle gemeenten bij elkaar opgeteld). Dit betekende een trendbreuk ten opzichte van 2018 en 2019, toen gemeenten tekorten lieten zien door scherp oplopende lasten in het sociaal domein, vooral jeugd. Naast het inzetten van reserves in 2018 en 2019, vingen gemeenten de extra uitgaven op met gemiddeld een reële verhoging van de OZB-lasten[3], bezuinigingen op eigen apparaat en het uitstellen/afname van investeringen.[4]

Tussen 2017 en 2019 daalde het eigen vermogen van alle gemeenten samen van € 30,5 mld. naar 29,5 mld., om vanaf 2020 weer te groeien naar € 39,6 mld. in 2022. Een deel van die stijging (€ 4,1 mld.) is te verklaren doordat 44 gemeenten in 2020 hun aandelen Eneco verkochten, waarmee een stille reserve zichtbaar werd. De aandelen stonden veelal tegen een waarde van nul in de boeken. Die verkoop verklaart ook een groot deel van het exploitatieresultaat in 2020. De solvabiliteit steeg sinds 2019 met 7 procentpunten, van 33 procent naar 40 procent. Wordt de verkoop van Eneco niet meegenomen, dan steeg de solvabiliteit met 4 procentpunt.

Naast Eneco vormde de coronacrisis de afgelopen jaren een factor in de gemeentelijke financiën. In 2020 en 2021 kregen gemeenten te maken met inkomstenderving en extra lasten, maar hiervoor zijn ze door het Rijk gecompenseerd. De Raad voor Openbaar Bestuur was positief over de afhandeling hiervan[5]. Tegelijk leidde de crisis tot besparingen. Zaken als evenementen en trainingen voor het personeel zijn niet doorgegaan, en doordat veel capaciteit nodig was voor beleid rondom corona, zijn andere taken en werkzaamheden niet of in mindere mate uitgevoerd. Dat leidde tot minder uitgaven[6].

---

[1] Bronnen: Berekeningen BZK op basis van jaarrekening-, nationale rekening- en balansgegevens gemeenten van CBS. De kengetallen zijn definitief tot en met 2020. Die over 2021 zijn voorlopig (*); de kengetallen over 2022 zijn berekend op basis van onbewerkte Iv3-gegevens, aangeleverd door gemeenten (**). Het EMU-saldo is afkomstig uit de nationale rekeningen van het CBS en definitief tot en met 2020. De stijging OZB-tarief, gecorrigeerd voor de waardeontwikkeling is afkomstig van de Atlas van lokale lasten van COELO en definitief tot en met 2022.

[2] Zie de bijlage voor een toelichting op de kengetallen

[3] OZB lasten namen met meer toe dan de inflatie, maar minder dan de huizenprijzen. Inflatie (CPI) was gemiddeld 2,1 procent per jaar in de periode 2017-2021, terwijl de gemiddelde OZB-lasten jaarlijks gemiddeld toenamen met circa 2,9 procent. (bron: Statline)

[4] Tweede Kamer, vergaderjaar 201-2022, 35 925 B, nr. 20

[5] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/02/12/kamerbrief-over-uitgebracht-advies-rob-vanwege-financiele-compensatie-corona

[6] https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2021/uitvraag-coronagerelateerde-lasten-en-baten-gemeenten?onepage=true

In 2021 en 2022 zijn overschotten gerealiseerd van € 1,8 mld. en € 3,8 mld. Iets minder dan 10 procent van de gemeenten had in 2022 een tekort (2021: 21 procent). Er waren in 2022 slechts vijf gemeenten die drie jaar op rij een negatief resultaat hadden. Gemeenten in verschillende provincies en grootteklassen hebben vergelijkbare overschotten in 2022.[7]

Grafiek 1. Gezamenlijk exploitatiesaldo gemeenten in € mld.

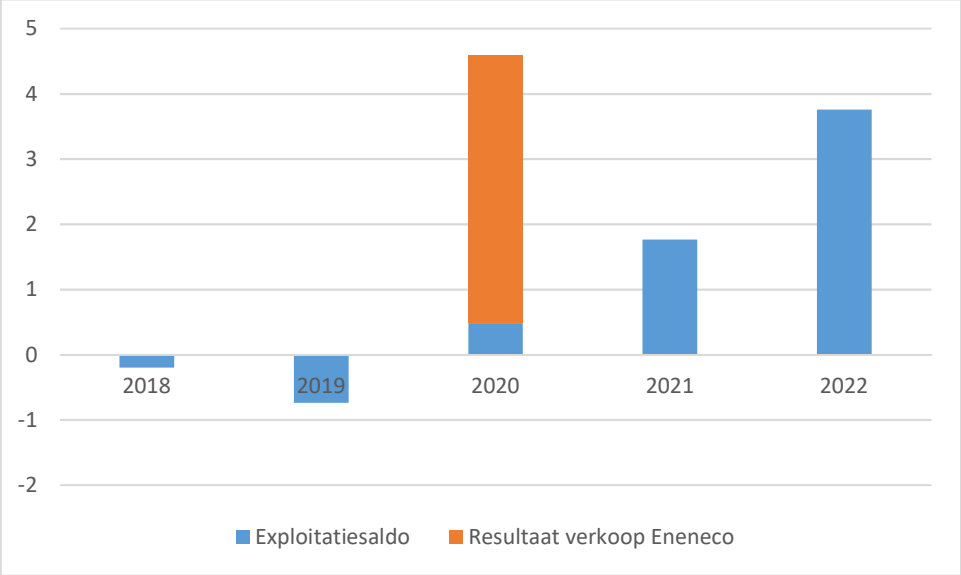

Gemeenten boekten in 2022 een gezamenlijk overschot van € 3,8 mld. Een aantal zaken draagt hieraan bij. Mede door een historisch hoog accres was de gemeentefondsuitkering in 2022 ruim € 5 mld. hoger dan in 2021, terwijl de lasten van gemeenten niet in hetzelfde tempo meegroeiden.

Als groep hadden gemeenten minder middelen nodig voor de opvang van ontheemden uit Oekraïne dan via de bekostigingsregeling opvang ontheemden Oekraïne is uitgekeerd. Op basis van de normbedragen en het aantal opgevangen ontheemden is over 2022 in totaal € 1,7 mld. uitgekeerd.[8] Bijna een derde van de gemeenten realiseerde de opvang voor minder dan de helft van het normbedrag en hield dus geld over.[9] Een deel van de gemeenten heeft de middelen teruggestort aan het Rijk. Op basis van extern onderzoek wordt momenteel gewerkt aan een aanpassing van de toekomstige wijze van bekostigen, van de opvang van ontheemden uit Oekraïne.

Ten slotte wordt het resultaat vertekend door de middelen ter compensatie van corona (ruim € 0,5 miljard) en de middelen en die in het najaar in verband met de hoge energiekosten aan gemeenten zijn toegekend (€500 mln. energietoeslag en € 35 miljoen bijzonder bijstand en € 35 miljoen bijzondere bijstand studenten). Voor het jaar 2021 geldt dat het resultaat wordt vertekend door de middelen ter compensatie van corona (ruim € 1,2 miljard) en de mutaties bij Najaarsnota 2021, te weten de Versterking van de dienstverlening van gemeenten (€ 124 miljoen).

Een andere factor in de positieve exploitatieresultaten van de laatste jaren is dat de uitvoeringskracht van gemeenten niet in gelijke pas is meegelopen met de taken en ambities. Uit verschillende signalen blijkt dat de druk op gemeentelijke apparaten toeneemt. Provinciale toezichthouders merkten in hun toezichtverslag op dat gemeenten moeite hebben om invulling te geven aan hun reguliere activiteiten vanwege een gebrek aan voldoende personeel.[10] Het aantal openstaande vacatures bij gemeenten was eind 2022 ruim tweemaal zo hoog als eind 2019.[11] Verder steeg het ziekteverzuim in 2022 naar 6,7 procent, waar dit getal sinds 2018 tussen de 5,5

[7] Zie bijlage 2 voor een overzicht per provincie en grootteklasse
[8] Dit bedrag is reeds gesaldeerd voor de € 26,8 mln. onderschrijding die door 18 gemeenten is verantwoord. Niet alle gemeenten hebben de werkelijk gemaakte lasten aangegeven.
[9] Kostprijsonderzoek opvang ontheemden Oekraïne 2023, AEF en Improven
[10] Bron: toezichtsverslag provinciale toezichthouders, Kamerstukken 2023/24, 36 410 B nr. 5
[11] Bron: Vacaturemonitor A en O-fonds gemeenten

en 5,8 procent was. De externe inhuur als deel van de totale loonsom steeg van 15,9 procent in 2020 (het eerste jaar waarin dit werd uitgevraagd) naar 17 procent in 2022.[12] Hierin speelt ook een rol dat gemeenten de laatste jaren veel ad hoc taken op zich hebben genomen, bijvoorbeeld in het kader corona, de instroom van ontheemden en de energietoeslag.

Het feit dat de uitvoeringskracht onder druk staat, uit zich bijvoorbeeld op het terrein van de klimaat- en woningbouwopgaven. In de begrotingsenquête, die BZK en het vakberaad van provinciale toezichthouders jaarlijks houden onder gemeenten, gaf slechts 7 procent van de gemeenten aan voldoende structurele lasten te hebben geraamd om de doelstellingen van het klimaatakkoord en de energietransitie te halen;[13] 17 procent gaf aan voldoende structurele lasten te hebben geraamd om te voldoen aan de doelstellingen van de landelijke woningbouwopgave.

Verder kan meespelen – ook bij het aangaan van de klimaat- en woningbouwopgaven – dat gemeenten door onzekerheid over de lange termijnfinanciering vanuit het gemeentefonds en specifieke uitkeringen voor de grote opgaven, voorzichtig hebben begroot over 2022. Tot de Voorjaarsnota 2023 was geen duidelijkheid over de ontwikkeling van het gemeentefonds vanaf 2026, waardoor gemeenten geen inzicht hadden in hoezeer langlopende lasten vanaf dat jaar zouden worden gedekt. Met de indexatie op basis van het bruto binnenlands product (bbp), waartoe in de Voorjaarsnota 2023 is besloten, is duidelijkheid ontstaan over de lange termijn financiering vanuit het GF.[14]

Verder hebben gemeenten nog de nodige opgaven op terreinen die zich nu niet onmiddellijk weerslag hebben op de financiële kengetallen, zoals jeugdzorg. Er ligt een uitdaging in het verbeteren van de jeugdzorg, maar ook de financiële beheersing ervan. Met de Hervormingsagenda Jeugd gaan gemeenten en Rijk samen aan de slag de opgave aan om de jeugdzorg te verbeteren en financieel beheersbaar te maken.

[12] Bron: Personeelsmonitor A en O-fonds gemeenten
[13] PM Begrotingsenquête 2023
[14] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/begrotingen/2023/04/28/voorjaarsnota-2023

Inkomsten

Tabel 2. Inkomstenbronnen gemeenten (€ mld.)[15]

	Jaarrekening					Begroting
	2018	2019	2020	2021	2022*	2023**
Algemene uitkering	16,54	25,12	26,89	29,01	33,72	35,54
Decentralisatie-uitkeringen en integratie-uitkeringen (inclusief IUSD)	12,82	5,95	6,59	5,88	6,25	4,83
Totaal gemeentefonds	**29,35**	**31,06**	**33,36**	**34,88**	**39,97**	**40,37**
Specifieke uitkeringen en overige uitkeringen Rijksoverheid	6,91	6,88	10,01	9,22	9,57	7,39
Totaal inkomsten van Rijk	**36,27**	**37,95**	**43,49**	**44,11**	**49,54**	**47,76**
Onroerendezaakbelasting woningen	2,10	2,19	2,30	2,47	2,55	2,64
Onroerendezaakbelasting niet-woningen	1,89	1,98	2,10	2,19	2,33	2,47
Totaal onroerendezaakbelasting	**3,99**	**4,17**	**4,40**	**4,66**	**4,88**	**5,11**
Parkeerheffingen	0,89	0,98	0,85	0,95	0,9	1,19
Precariobelasting	0,31	0,29	0,28	0,27	0,07	0,04
Toeristenbelasting	0,29	0,34	0,21	0,31	0,44	0,43
Overige belastingen	0,13	0,13	0,13	0,12	0,13	0,14
Totaal overige belastingen	**1,62**	**1,74**	**1,47**	**1,65**	**1,54**	**1,80**
Rioolheffing	1,62	1,67	1,70	1,81	1,90	1,85
Reinigingsrechten en afvalstoffenheffing	1,73	1,84	2,00	2,20	2,29	2,38
Secretarieleges burgerzaken	0,34	0,25	0,19	0,23	0,25	0,22
Begraafplaatsrechten	0,12	0,12	0,13	0,15	0,12	0,12
Leges wonen en bouwen	0,62	0,60	0,70	0,70	0,69	0,61
Overige leges	0,12	0,13	0,11	0,07	0,10	0,16
Totaal leges	**4,55**	**4,60**	**4,82**	**5,16**	**5,35**	**5,34**
Baten bouwgrond	3,82	3,14	3,48	3,51	3,04	3,36
Overige baten	8,55	8,21	11,88	8,65	9,16	4,65
Totaal overige baten	**12,37**	**11,35**	**15,36**	**12,00**	**12,20**	**8,01**
Totaal	**58,79**	**59,80**	**69,53**	**67,48**	**73,51**	**68,01**

De gemeentefondsuitkering was in 2022 ruim € 5 mld. hoger dan in 2021, vooral door de algemene uitkering (+ € 4,5 mld.). Hiervan was € 1,9 mld. verstrekt voor het uitkeren van de energietoelage. De inkomsten uit decentralisatie- en integratie-uitkeringen namen met € 370 mln. toe en de inkomsten uit specifieke uitkeringen met € 350 mln. De grote verschuiving tussen algemene uitkering en decentralisatie- en integratie-uitkeringen in 2019 komt doordat de integreerbare delen van de Integratie-uitkering Sociaal Domein (IUSD) in dat jaar werden overgeheveld naar de algemene uitkering.

[15] Bronnen: jaarverslagen gemeentefonds en meicirculaire gemeentefonds 2023 (algemene uitkering, decentralisatie-uitkering en integratie-uitkeringen), onderhoudsrapport specifieke uitkeringen (specifieke uitkeringen, tot en met 2022). Inkomsten uit specifieke uitkeringen in 2023 zijn berekend op basis van onbewerkte Iv3-gegevens, aangeleverd door gemeenten. Voor 2022 zijn Onroerende zaakbelasting, overige belastingen, leges, baten bouwgrond, mutatie reserves en overige baten berekend op basis van onbewerkte Iv3-gegevens (*). Voor 2023 zijn deze posten afkomstig van begroting gegevens van het CBS en nog voorlopig (**). Gegevens van vóór 2022 voor deze posten zijn afkomstig van het CBS.

Gemeenten verantwoordden in 2022 voor € 9,57 mld. aan specifieke uitkeringen. Vanuit het Rijk is in 2022 voor € 9,88 mln. aan specifieke uitkeringen aan gemeenten verstrekt. Het verschil tussen deze twee getallen komt door het verschil in boekhoudstelsel. Het Rijk hanteert een kasstelsel en neemt de last van een specifieke uitkering als het geld is overgemaakt. Gemeenten hanteren een stelsel van baten en lasten en nemen de baat van een specifieke uitkering als de prestatie is geleverd. Dit hoeft niet noodzakelijkerwijs in hetzelfde jaar te vallen als het jaar waarin wordt verstrekt.

Gemeenten verantwoorden in de regel meer specifieke uitkeringen dan waarover ze middelen ontvangen – dit zijn uitkeringen die in eerdere jaren door het Rijk zijn verstrekt. De meeste gemeenten hebben tussen de 15 en 25 specifieke uitkeringen te verantwoorden. De G4-gemeenten verantwoorden elk meer dan honderd specifieke uitkeringen, waaronder ook specifieke uitkeringen waarvoor geen geld meer wordt ontvangen, maar waarbij de verantwoordingstermijn nog doorloopt.

De Rijksuitgaven aan specifieke uitkeringen waren in 2022 ruim € 1 mld. lager dan in 2021, vooral doordat veel regelingen rondom corona zijn afgesloten. Andere zijn er weer bijgekomen. Het aantal specifieke uitkeringen aan gemeenten door het Rijk steeg met 4 tot 92. Daarmee is het aantal 'kleine' specifieke uitkeringen toegenomen.

Tabel 3. Aantallen en sommen specifieke uitkeringen per departement[16]

	2020		2021		2022	
	Aantal	**Som (€ mln.)**	**Aantal**	**Som (€ mln.)**	**Aantal**	**Som (€ mln.)**
BZK	18	610	30	1.547	22	756
EZK	5	74	6	28	14	249
FIN	1	11	1	12	1	32
IenW	11	99	17	143	14	144
JenV	3	20	5	39	8	1.023
LNV	7	105	5	94	6	7
OCW	5	632	7	957	8	866
SZW	4	9.544	4	7.535	6	6.442
VWS	8	286	13	547	13	361
Totaal	**62**	**11.380**	**88**	**10.901**	**92**	**9.881**

De inkomsten uit OZB, woningen en niet-woningen samen, stegen met 5 procent ten opzichte van 2021, in lijn met voorgaande jaren. Dit komt grotendeels door de stijging in OZB-tarief. Het gemiddelde OZB-tarief voor woningen, gecorrigeerd voor de ontwikkeling van de WOZ-waarde, bedroeg 3,6 procent. Gemeenten stellen OZB-tarieven vast op basis van de geraamde opbrengst en corrigeren dit tarief voor de stijging of daling van de WOZ-waarde.[17] De opbrengst voor woningen en voor bedrijven lopen gemiddeld gelijk op.[18]

De inkomsten uit precariobelasting daalden in 2022 doordat gemeenten vanaf 1 januari 2022 geen precariobelasting meer mogen heffen op nutsnetwerken (leidingen, stroomkabels). De inkomsten uit toeristenbelasting stegen juist, wat komt door het herstel na de coronacrisis. De baten uit bouwgrond, ten slotte, zijn teruggelopen. Gemeenten hebben steeds minder grond in portefeuille – het kengetal grondexploitatie liep terug van 10 procent in 2018 naar 5 procent in 2022. Dit betekent dat er ook minder te verkopen valt. Daarnaast speelden de stijgende rente, stijgende bouwkosten en gebrek aan personeel een rol.

[16] Kamerstukken 2021/22, 36 200 B, nr. 16 (Kamerbrief Onderhoudsrapport Specifieke Uitkeringen)
[17] https://esb.nu/tarief-onroerendezaakbelasting-daalt-als-huizenprijs-stijgt/
[18] https://esb.nu/ozb-verschuift-niet-van-woningen-naar-bedrijven/

Uitgaven

Tabel 4. Bruto lasten per taakveld (€ mld.)[19][20]

	Jaarrekening					Begroting
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022***	**2023****
Bestuur en burgerzaken	1,75	1,86	1,67	1,73	1,85	1,75
Overhead	6,53	6,70	6,94	7,23	7,63	7,75
Veiligheid	1,82	1,92	2,07	2,22	2,36	2,33
Verkeer, vervoer en waterstaat	3,88	3,92	3,93	4,08	4,33	4,34
Economie	1,49	1,55	1,44	1,80	1,61	1,65
Onderwijs	2,67	2,71	2,84	2,90	3,05	3,07
Sport, cultuur en recreatie	4,80	4,99	5,14	5,37	5,63	5,63
Sociaal domein	24,79	25,83	29,13	27,91	30,04	28,42
Algemene voorzieningen	2,98	3,08	3,09	3,25	4,61	4,08
Inkomensregelingen	8,14	7,97	10,66	9,33	9,75	8,59
Participatie	3,34	3,32	3,31	3,27	3,39	3,26
Maatwerkvoorzieningen Wmo	5,89	6,33	6,81	6,43	6,57	6,94
Maatwerkvoorzieningen Jeugd	4,45	5,13	5,26	5,63	5,72	5,55
Volksgezondheid en milieu	3,92	4,45	4,83	5,83	5,93	5,79
Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening	4,92	4,45	4,83	5,10	5,54	5,37
Overige lasten	2,42	2,16	2,12	1,55	1,78	2,25
Totale bruto lasten	**58,99**	**60,54**	**64,94**	**65,72**	**69,75**	**68,35**

[19] Bronnen: Jaarrekeninggegevens gemeenten CBS (2018-2021), Berekeningen BZK op basis van onbewerkte Iv3-gegevens, aangeleverd door gemeenten (2022, *, voor de PM missende gemeenten is PM van de baten en lasten bijgeschat), begrotinggegevens CBS (2023). Begrotinggegevens zijn voorlopig (**),.

[20] Overige lasten zijn lasten die de gemeente maakt die niet in de weergegeven (hoofd-)taakvelden vallen, bijvoorbeeld treasury of belastingheffing.

Tabel 5. Netto lasten per taakveld (€ mld.)[21]

	Jaarrekening					Begroting
	2018	2019	2020	2021	2022*	2023**
Bestuur en burgerzaken	1,28	1,51	1,38	1,32	1,35	1,47
Overhead	5,82	6,13	6,38	6,70	7,02	7,28
Veiligheid	1,69	1,80	1,92	2,01	2,03	2,21
Verkeer, vervoer en waterstaat	3,00	3,09	3,13	3,24	3,48	3,76
Economie	-0,04	0,01	0,05	-0,10	0,02	0,16
Onderwijs	1,87	1,90	1,99	1,93	1,97	2,23
Sport, cultuur en recreatie	4,00	4,17	4,38	4,47	4,71	4,88
Sociaal domein	17,16	18,19	18,73	18,94	20,81	20,95
Algemene voorzieningen	2,77	2,88	2,89	3,03	2,84	3,73
Inkomensregelingen	1,62	1,64	1,36	1,55	3,31	2,12
Participatie	3,06	3,05	3,06	3,01	3,05	3,05
Maatwerkvoorzieningen Wmo	5,39	5,88	6,40	6,00	6,09	6,62
Maatwerkvoorzieningen Jeugd	4,31	4,7	5,03	5,35	5,52	5,43
Volksgezondheid en milieu	0,44	0,58	0,70	0,59	0,65	0,73
Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening	-0,09	0,21	0,05	0,38	0,92	0,92
Totale netto lasten	**35,14**	**37,58**	**38,72**	**39,42**	**42,95**	**44,58**

De netto lasten stegen in 2022 met 9 procent, aanzienlijk meer dan in de jaren ervoor (gemiddeld tussen 4 procent per jaar tussen 2018 en 2021). Dit komt voor een groot deel door hogere inflatie en loonkosten in 2022. Bij de netto lasten per hoofdtaakveld zijn de lasten gesaldeerd voor de baten die op dit taakveld worden geboekt. Dat zijn bijvoorbeeld afvalstoffenheffing op het hoofdtaakveld Volksgezondheid en milieu, of de gebundelde uitkering (BUIG) van het Rijk op taakveld Inkomensregelingen, waarmee gemeenten uitkeringen in het kader van onder meer de Participatiewet bekostigen.

Tabel 6. Loon- en prijsontwikkeling voor gemeenten per jaar in procent[22]

	Realisatie					Raming
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
LPO	3,4	2,7	2,0	2,4	5,7	3,9

Meer dan de helft van de groei in netto lasten (€ 1,17 mld.) komt voor rekening van het taakveld Inkomensregelingen. Dit komt vooral doordat gemeenten in 2022 een energietoeslag verstrekten aan huishoudens met een laag inkomen. Ze ontvingen hiervoor middelen via het Gemeentefonds, in totaal € 1,4 mld. Deze middelen waren ook bedoeld voor uitvoeringskosten, waarvan een deel tot besteding is gekomen in andere taakvelden zoals Overhead.

Verder komt een deel van de groei voor rekening van het hoofdtaakveld Volkshuisvesting en ruimtelijke ordening. Dit komt vooral doordat de baten op bouwgrond, die onder dit hoofdtaakveld

[21] Het totaal van de netto lasten sluit niet aan op de totale inkomsten omdat veel inkomsten op deze taakvelden worden geboekt.
[22] De inflatie is berekend op dezelfde wijze als LPO voor het GF, op 60 procent Prijs overheidsconsumptie: beloning werknemers, 20 procent IMOC en 20 procent IBOI. Voor berekeningswijze zie https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/prinsjesdag/documenten/begrotingen/2022/09/20/bijlagen-miljoenennota-2023 p139, bron data: augustusraming CPB 2023 https://www.cpb.nl/augustusraming-2023.

worden geboekt, zo'n € 470 mln. lager uitvielen dan in 2021. De lasten waren € 270 mln. hoger dan in 2021.

Ook is het opvallend dat de netto lasten in het hoofdtaakveld Verkeer, vervoer en waterstaat sinds 2020 sneller stijgen, van € 40 mln. van 2019 op 2020 naar € 240 mln. van 2021 op 2022. Dit komt vooral door een stijging in afschrijvingslasten, wat vooral kan worden verklaard door het feit dat het BBV sinds 2017 verplicht om investeringen met maatschappelijk nut te activeren. Daarvóór deed 60 procent van de gemeenten dit niet of niet volledig.[23] Doordat deze groep dit nu wel doet, stijgen de afschrijvingslasten. Mogelijk speelt ook een herstel na de coronacrisis, waarin werkzaamheden zijn stilgelegd, een rol.

Buiten inkomensregelingen stegen lasten in het sociaal domein minder snel dan in voorgaande jaren. De netto lasten op algemene voorzieningen daalden door een stijging van de baten – middelen van de SPUK opvang ontheemden Oekraïne, die deels teniet wordt gedaan door de stijging in netto lasten op het taakveld Toegang en eerstelijnsvoorzieningen (€ 140 mln.), waarin onder meer de wijkteams zijn ondergebracht.

Waar de netto lasten van maatwerkvoorzieningen Wmo tussen 2018 en 2020 jaarlijks gemiddeld met € 500 mln. stegen, was de gemiddelde jaarlijkse stijging in 2021 en 2022 slechts € 167 mln. Hierbij is een correctie gemaakt voor het feit dat de wet langdurige zorg (wlz) in 2021 is opengesteld voor mensen met een psychische stoornis. Deze mensen vielen daarvoor onder Wmo (Beschermd Wonen). De gemeentefondsuitkering is hierom gekort met € 545 mln. in 2021 en € 644 mln. vanaf 2022. Bovendien had in 2020 en 2021 corona impact had op de zorgvraag.

De netto lasten op het gebied van maatwerkvoorzieningen Jeugd tenslotte, stijgen minder hard dan voorheen. Tussen 2018 en 2021 bedroeg de jaarlijkse stijging gemiddeld € 350 mln., in 2022 was deze € 170 mln., iets minder dan de helft. De netto lasten op het taakveld Overhead bleven min of meer een gelijk aandeel van de totale netto lasten, 16,3 procent.

[23] Cebeon, Herijking verdeling klassiek domein gemeentefonds https://www.cebeon.nl/wp-content/uploads/2020/12/19805-H-Rapport-herijking-verdeling-klassiek-domein-gemeentefonds.pdf

Verantwoording

Hier wordt het oordeel van de accountants over de jaarrekeningen van gemeenten over 2022 behandeld. Accountants toetsen of de opgenomen bedragen juist en volledig (getrouwheid) zijn en of de baten, lasten en balansmutaties in overeenstemming met regelgeving tot stand zijn gekomen (rechtmatigheid).

Tabel 7. Gemeenten uitgesplitst naar oordeel accountant 2022[24][25]

	Getrouwheid (aantal)	Getrouwheid (%)	Rechtmatigheid (aantal)	Rechtmatigheid (%)
Goedkeurend	334	98,8	292	86,4
Beperking	4	1,2	39	11,5
Afkeurend	0	0	7	2,1
Oordeelonthouding	0	0	0	0

Van de 338 gemeenten in deze analyse hadden er vier geen goedkeurende verklaring op getrouwheid (1,2 procent, tegenover 0,3 procent in 2021). Deze kregen alle vier een verklaring met beperking. De oorzaak lag bij deze gemeenten in het sociaal domein. Het was onzeker of prestatie waren geleverd. Eén gemeente had daarnaast het woonplaatsbeginsel in het kader van de jeugdzorg onnauwkeurig getoetst, bij een andere was onzeker of de baten uit verhuur en parkeren volledig waren verwerkt.

Er waren 46 gemeenten die geen goedkeurende verklaring hadden op rechtmatigheid (13,6 procent van alle gemeenten, iets meer dan in 2021: 12,2 procent). Van de 46 hadden zeven een afkeurende verklaring, de overige 39 hadden een verklaring met beperking.

Van deze 46 gemeenten hadden er 45 rechtmatigheidsfouten door het niet naleven van aanbestedingsregels. Gemiddeld bedroeg de fout 1,9 procent van de lasten. Van de 45 hadden er 28 aanvullende fouten in het sociaal domein of op overig gebied, of op beiden.

Zeven gemeenten (waarvan zes ook rechtmatigheidsfouten hadden door het niet naleven van aanbestedingsregels) had fouten in het sociaal domein, door verschillende oorzaken: de lasten waren te laag of juist te hoog (lasten van een andere gemeente), de ingangsdatum van de zorg lag voor de datum van de beschikking, de zorg was tegen onjuiste tarieven gefactureerd, of voor langere termijn verleend dan waar recht op was.

Bij elf gemeenten was sprake van begrotingsonrechtmatigheden en overschrijdingen van investeringskredieten. Gemiddeld bedroeg de fout 0,3 procent van de lasten. Dan waren er 22 gemeenten die overige fouten hadden, gemiddeld 0,2 procent van de lasten groot. Het gaat hier om fouten als niet juist naleven van het Besluit Begroting en Verantwoording, in het verkeerde jaar geboekte lasten, of het niet juist verantwoorden van balansposten.

[24] Bron tabel en grafieken: onderzoek BZK op basis van controleverklaringen op de jaarrekeningen van gemeenten 2022
[25] Van 6 van de 344 gemeenten was het oordeel van de accountant op het moment van schrijven nog niet bekend. Dit zijn: Almelo, Hattem, Tiel, Houten, Dordrecht en Twenterand. Aandelen zijn berekend op basis van het totaal zonder deze gemeenten

Tabel 8. Rechtmatigheidsfouten 2022 per categorie

		Waarvan:			
		Aan-best.	Soc dom.	Begr. onr.	Overig
Alleen aanbesteding	18	18			
Aanbesteding en sociaal domein	2	2	2		
Aanbesteding en begrotingsonrechtmatigheden	4	4		4	
Aanbesteding en overig	7	7			7
Aanbesteding, sociaal domein en overig	3	3	3		3
Aanbesteding, sociaal domein, begrotingsonrechtmatigheden en overig	1	1	1	1	1
Aanbesteding, begrotingsonrechtmatigheden en overig	10	10		10	10
Sociaal domein en overig	1		1		1
Totaal	**46**	**45**	**7**	**15**	**22**

Grafiek 2. Oordeel accountant op rechtmatigheid per jaar

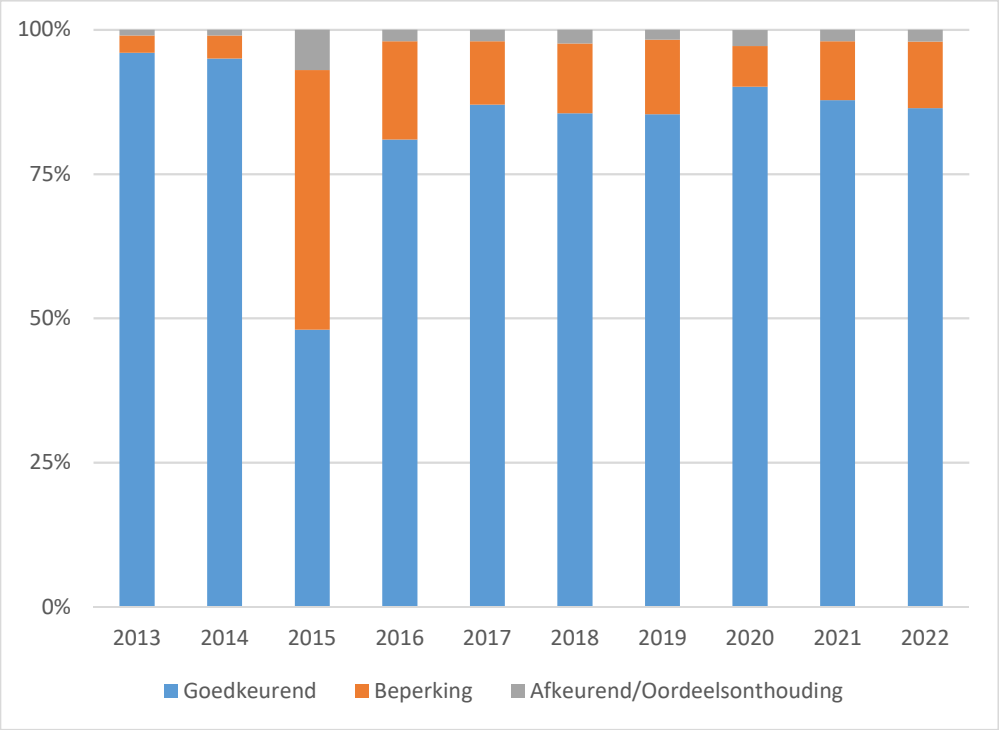

Het aandeel gemeenten dat een goedkeurende verklaring op rechtmatigheid kreeg, daalde flink in 2015, met de decentralisatie van het sociaal domein. Toen gemeenten de taken overnamen, lieten ze uitvoering prevaleren boven rechtmatigheid. Daarna is het aandeel met goedkeurende verklaringen weer gestegen en vormt het niet naleven van de Europese aanbestedingsrichtlijn de voornaamste oorzaak van niet-goedkeurende verklaringen op rechtmatigheid.

Grafiek 3. Marktaandeel: aanteel gemeenten per accountant in 2022[26]

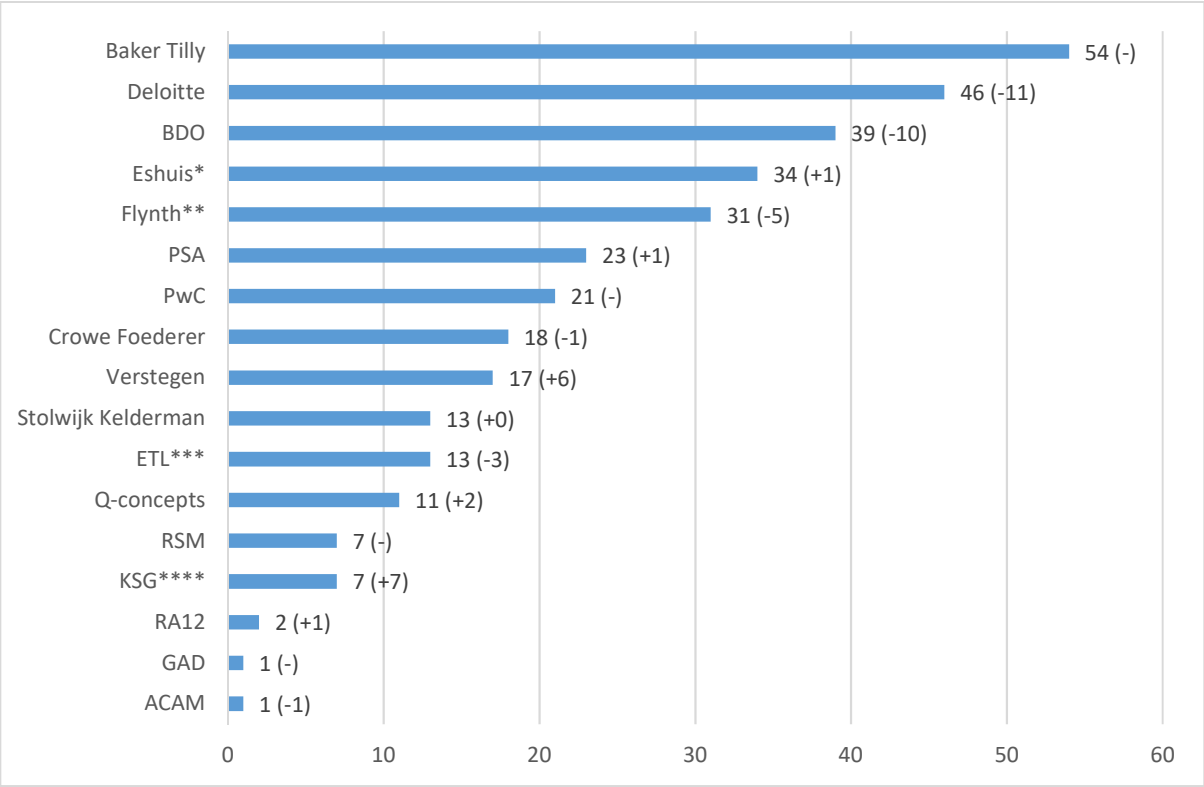

Aan de lijst van accountantskantoren die gemeenten controleren is KSG in 2022 weer toegevoegd. Dit komt doordat dit kantoor vorig jaar samenwerkte met Astrium (nu: Flynth) en de controleverklaringen uit naam van het laatste kantoor zijn opgenomen. In 2022 is die samenwerking weer beëindigd. Daarmee komt het totaal aantal kantoren in deze markt op vijftien, samen met twee gemeentelijke accountantsdiensten, GAD (Den Haag) en ACAM (Amsterdam). ACAM controleerde vorig jaar ook de jaarrekening van Weesp, maar deze gemeente is in maart 2022 in Amsterdam opgegaan. Net als in voorgaande jaren loopt het marktaandeel van grotere kantoren als Deloitte en BDO terug, ten faveure van kleinere regionale partijen.

[26] * HZG en Eshuis zijn gefuseerd onder de naam Eshuis. Het verschil is ten opzichte van het aantal gemeenten dat de fusiepartners in 2021 samen in totaal controleerden.
** Astrium heeft zijn naam veranderd in Flynth. Het verschil is ten opzichte van het aantal gemeenten dat Astrium vorig jaar controleerde.
*** IPA-Acon is opgegaan in ETL. Het verschil is ten opzichte van het aantal gemeenten dat IPA-Acon vorig jaar controleerde.
**** KSG werkte vorig jaar samen met Astrium. Controleverklaringen zijn op naam van Astrium uitgegeven. Inmiddels is de samenwerking tussen KSG en Astrium/Flynth beëindigd.

Bijlage 1. Toelichting kengetallen

1. Het **exploitatiesaldo** geeft het saldo weer van alle gemeenten getotaliseerd, voor bestemming, op rekeningbasis en volgens het baten-lasten stelsel.
2. Het **eigen vermogen** geeft het totaal weer van de algemene reserve, de bestemmingsreserves en het rekeningsaldo.
3. Het totaal van de **immateriële en materiële vaste activa** geeft weer hoeveel gemeenten aan niet-financiële vaste activa gemeenten hebben en is een graadmeter voor investeringen.
4. De **solvabiliteit** geeft het eigen vermogen weer als aandeel van het balanstotaal. Hoe hoger de solvabiliteit, hoe sterker de eigen vermogenspositie van de gemeenten.
5. De **netto schuldquote** geeft de verhouding weer tussen de schuld en de totale baten. Een hoger percentage betekent meer schuld ten opzichte van de baten. Het BBV maakt onderscheid tussen de ongecorrigeerde en de gecorrigeerde netto schuldquote, waarbij gecorrigeerd wordt voor verstrekte leningen. Deze gecorrigeerde netto schuldquote is opgenomen.
6. De **exploitatieruimte** wordt berekend door het saldo van de baten en lasten (exclusief mutaties over reserves) te delen door het totaal aan baten. Een hogere exploitatieruimte betekent een groter overschot.
7. Bij het **aantal gemeenten dat drie jaar op rij een negatief resultaat heeft**, wordt gekeken naar het exploitatiesaldo. Dit kengetal is op basis van gemeenten die dit jaar bestaan. Heringedeelde gemeenten zijn opgeteld.
8. Voor de berekening van de **grondexploitatie** worden de niet in exploitatie genomen gronden en de bouwgrond in exploitatie (onder de voorraden) bij elkaar opgeteld en gedeeld door de totale baten. Een hoger percentage betekent doorgaans dat van de grondexploitatie een hoger risico uitgaat.
9. Het **EMU-saldo** is het saldo van de inkomsten en uitgaven weer op transactiebasis
10. De **stijging OZB-tarief, gecorrigeerd voor waardeontwikkeling** is de stijging van het OZB-tarief wanneer de WOZ-waarde constant was gebleven. Het kengetal geeft daarmee weer met welk percentage de OZB-lasten voor huizenbezitters stijgen.
11. De **netto investeringen** zijn de totale investeringen in vaste activa min de afschrijvingen op vaste activa volgens de nationale rekeningen, gedeeld door de totale inkomsten.

Tabel B.1. Categorisering op basis van kengetallen

Kengetal		**Categorie A**	**Categorie B**	**Categorie C**
Netto schuldquote	a. zonder correctie doorgeleende gelden	<90%	90-130%	>130%
	b. met correctie doorgeleende gelden	<90%	90-130%	>130%
Solvabiliteitsratio		>50%	20-50%	<20%
Grondexploitatie		<20%	20-35%	>35%

Bijlage 2. Exploitatieruimte per provincie en grootteklasse

In deze bijlage is de gemiddelde exploitatieruimte van gemeenten per provincie en per grootteklasse weergegeven. Dit is het exploitatiesaldo vóór bestemming reserves gedeeld door de totale baten, minus reservemutaties. Het negatieve saldo van gemeenten met minder dan 5.000 inwoners in 2022 (en het relatief lagere saldo in Friesland in 2022) komt doordat Vlieland vanwege boekhoudkundige redenen een hoog tekort had: een aantal bestemmingsreserves zijn omgezet in voorzieningen.

Tabel B2.1. Gemiddelde exploitatieruimte gemeenten per provincie

	2020	2021	2022
Groningen	-0,1	4,8	6,4
Friesland	3,4	4,3	3,3
Drenthe	0,4	3,2	8,4
Overijssel	1,1	6,0	7,5
Flevoland	7,3	3,3	8,4
Gelderland	1,3	3,9	5,5
Utrecht	-0,1	2,2	5,3
Noord-Holland	3,3	2,0	5,5
Zuid-Holland	14,1	1,1	3,7
Zeeland	3,2	5,5	11,7
Noord-Brabant	1,3	3,2	5,5
Limburg	-0,7	0,7	6,3

Tabel B2.2. Gemiddelde exploitatieruimte gemeenten per grootteklasse

	2020	2021	2022
<5.000	4,6	0,5	-3,0
5.001-10.000	-4,0	1,7	3,8
10.001-20.000	1,3	1,7	6,0
20.001-50.000	3,2	3,4	6,4
50.001-100.000	6,1	2,7	5,3
100.001-150.000	6,6	4,1	5,4
150.001-250.000	2,1	3,5	4,2
>250.000	12,7	0,4	3,2

Bijlage 3. Oordeel accountant per gemeente

Tabel B3.1. Oordeel accountant op getrouwheid en rechtmatigheid in 2022

Gemeente	Getrouwheid	Rechtmatig-heid	Gemeente	Getrouwheid	Rechtmatig-heid
Aa en Hunze	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Lopik	*Goedkeurend*	*Afkeurend*
Aalsmeer	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Losser	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Aalten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Maasdriel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Achtkarspelen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Maasgouw	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Alblasserdam	Goedkeurend	*Goedkeurend*	Maashorst	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Albrandswaard	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Maassluis	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Alkmaar	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Maastricht	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Almelo			Medemblik	*Goedkeurend*	*Beperking*
Almere	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Meerssen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Alphen aan den Rijn	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Meierijstad	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Alphen-Chaam	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Meppel	*Goedkeurend*	*Beperking*
Altena	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Middelburg	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Ameland	*Goedkeurend*	*Goedkeuring*	Midden-Delfland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Amersfoort	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Midden-Drenthe	*Goedkeurend*	*Beperking*
Amstelveen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Midden-Groningen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Amsterdam	*Goedkeurend*	*Goedkeuring*	Moerdijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Apeldoorn	*Goedkeurend*	*Beperking*	Molenlanden	*Goedkeurend*	*Beperking*
Arnhem	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Montferland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Assen	*Goedkeurend*	*Afkeurend*	Montfoort	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Asten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Mook en Middelaar	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Baarle-Nassau	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Neder-Betuwe	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Baarn	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Nederweert	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Barendrecht	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Nieuwegein	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Barneveld	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Nieuwkoop	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Beek	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Nijkerk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Beekdaelen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Nijmegen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Beemster	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Nissewaard	*Goedkeurend*	*Beperking*
Beesel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Noardeast-Fryslan	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Berg en Dal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Noord-Beveland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bergeijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Noordenveld	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bergen (L.)	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Noordoost-polder	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bergen (NH.)	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Noordwijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bergen op Zoom	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Nuenen, Gerwen en Nederwetten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Berkelland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Nunspeet	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bernheze	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Oegstgeest	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Best	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Oirschot	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Beuningen	*Goedkeurend*	*Beperking*	Oisterwijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Beverwijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Oldambt	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bladel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Oldebroek	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Blaricum	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Oldenzaal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bloemendaal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Olst-Wijhe	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*

Gemeente	Getrouwheid	Rechtmatig-heid	Gemeente	Getrouwheid	Rechtmatig-heid
Bodegraven-Reeuwijk	*Goedkeurend*	*Beperking*	Ommen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Boekel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Oost Gelre	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Borger-Odoorn	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Oosterhout	*Goedkeurend*	*Beperking*
Borne	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Ooststelling-werf	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Borsele	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Oostzaan	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Boxmeer			Opmeer	*Goedkeurend*	*Beperking*
Boxtel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Opsterland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Breda	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Oss	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Brielle	*Goedkeurend*	*Beperking*	Oude IJsselstreek	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bronckhorst	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Ouder-Amstel	*Beperking*	*Beperking*
Brummen	*Goedkeurend*	*Beperking*	Oudewater	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Brunssum	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Overbetuwe	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bunnik	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Papendrecht	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Bunschoten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Peel en Maas	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Buren	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Pekela	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Capelle aan den IJssel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Pijnacker-Nootdorp	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Castricum	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Purmerend	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Coevorden	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Putten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Cranendonck	*Goedkeurend*	*Beperking*	Raalte	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Culemborg	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Reimerswaal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Dalfsen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Renkum	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Dantumadiel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Renswoude	*Goedkeurend*	*Beperking*
De Bilt	*Goedkeurend*	*Beperking*	Reusel-De Mierden	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
De Fryske Marren	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Rheden	*Goedkeurend*	*Beperking*
De Ronde Venen	*Goedkeurend*	*Beperking*	Rhenen	*Goedkeurend*	*Beperking*
De Wolden	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Ridderkerk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Delft	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Rijssen-Holten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Den Helder	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Rijswijk		
Deurne	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Roerdalen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Deventer	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Roermond	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Diemen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Roosendaal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Dijk en Waard	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Rotterdam	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Dinkelland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Rozendaal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Doesburg	*Goedkeurend*	*Afkeurend*	Rucphen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Doetinchem	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Schagen	*Beperking*	*Afkeurend*
Dongen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Scherpenzeel	*Goedkeurend*	*Beperking*
Dordrecht			Schiedam	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Drechterland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Schier-monnikoog	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Drimmelen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Schouwen-Duiveland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Dronten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	's-Gravenhage	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Druten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	's-Hertogenbosch	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Duiven	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Simpelveld	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Echt-Susteren	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Sint-Michielsgestel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Edam-Volendam	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Sittard-Geleen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Ede	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Sliedrecht	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*

Gemeente	Getrouwheid	Rechtmatig-heid	Gemeente	Getrouwheid	Rechtmatig-heid
Eemnes	*Goedkeurend*	*Beperking*	Sluis	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Eemsdelta	*Goedkeurend*	*Beperking*	Smallingerland	*Beperking*	*Afkeurend*
Eersel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Soest	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Eijsden-Margraten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Someren	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Eindhoven	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Son en Breugel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Elburg	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Stadskanaal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Emmen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Staphorst	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Enkhuizen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Stede Broec	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Enschede	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Steenbergen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Epe	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Steenwijkerland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Ermelo	*Goedkeurend*	*Beperking*	Stein	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Etten-Leur	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Stichtse Vecht	*Goedkeurend*	*Afkeurend*
Geertruidenberg	*Goedkeurend*	*Beperking*	Súdwest-Fryslân	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Geldrop-Mierlo	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Terneuzen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Gemert-Bakel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Terschelling	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Gennep	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Texel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Gilze en Rijen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Teylingen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Goeree-Overflakkee	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Tholen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Goes	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Tiel		
Goirle	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Tilburg	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Gooise Meren	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Tubbergen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Gorinchem	*Goedkeurend*	*Beperking*	Twenterand		
Gouda	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Tynaarlo	*Goedkeurend*	*Beperking*
Groningen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Tytsjerksteradiel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Gulpen-Wittem	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Uden	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Haaksbergen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Uitgeest	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Haarlem	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Uithoorn	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Haarlemmer-meer	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Urk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Halderberge	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Utrecht	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hardenberg	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Utrechtse Heuvelrug	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Harderwijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Vaals	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hardinxveld-Giessendam	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Valkenburg aan de Geul	*Goedkeurend*	*Beperking*
Harlingen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Valkenswaard	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hattem			Veendam	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heemskerk	*Goedkeurend*	*Beperking*	Veenendaal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heemstede	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Veere	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heerde	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Veldhoven	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heerenveen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Velsen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heerhugowaard	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Venlo	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heerlen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Venray	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heeze-Leende	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Vijfheeren-landen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heiloo	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Vlaardingen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hellendoorn	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Vlieland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hellevoetsluis	*Goedkeurend*	*Beperking*	Vlissingen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Helmond	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Voerendaal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*

Gemeente	Getrouwheid	Rechtmatig-heid	Gemeente	Getrouwheid	Rechtmatig-heid
Hendrik-Ido-Ambacht	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Voorschoten	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hengelo	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Voorst	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Het Hogeland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Vught	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heumen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Waadhoeke	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Heusden	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Waalre	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hillegom	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Waalwijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hilvarenbeek	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Waddinxveen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hilversum	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Wageningen	*Goedkeurend*	*Beperking*
Hoeksche Waard	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Wassenaar	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hof van Twente	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Waterland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hollands Kroon	*Goedkeurend*	*Beperking*	Weert	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hoogeveen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Weesp	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hoorn	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	West Betuwe	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Horst aan de Maas	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	West Maas en Waal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Houten			Westerkwartier	*Goedkeurend*	*Beperking*
Huizen	*Goedkeurend*	*Beperking*	Westerveld	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Hulst	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Westervoort	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
IJsselstein	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Westerwolde	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Kaag en Braassem	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Westland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Kampen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Weststellingwerf	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Kapelle	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Westvoorne	*Goedkeurend*	*Afkeurend*
Katwijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Wierden	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Kerkrade	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Wijchen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Koggenland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Wijdemeren	*Goedkeurend*	*Beperking*
Krimpen aan den IJssel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Wijk bij Duurstede	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Krimpenerwaard	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Winterswijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Laarbeek	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Woensdrecht	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Land van Cuijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Woerden	*Goedkeurend*	*Beperking*
Landerd	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Wormerland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Landgraaf	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Woudenberg	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Landsmeer	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zaanstad	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Langedijk	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zaltbommel	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Lansingerland	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zandvoort	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Laren	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zeewolde	*Goedkeurend*	*Beperking*
Leeuwarden	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zeist	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Leiden	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zevenaar	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Leiderdorp	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zoetermeer	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Leidschendam-Voorburg	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zoeterwoude	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Lelystad	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zuidplas	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Leudal	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zundert	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Leusden	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zutphen	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Lingewaard	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zwartewaterland	*Goedkeurend*	*Beperking*
Lisse	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zwijndrecht	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Lochem	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*	Zwolle	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*
Loon op Zand	*Goedkeurend*	*Goedkeurend*			